

**„...SZORGALOMMAL KELL ŐRKÖDNÖD A SZENTEGYHÁZON...”
VÁCI EGYHÁZMEGYE A KÖZÉPKORBAN**

**EGYHÁZTÖRTÉNETI KONFERENCIA
VÁC, 2023. OKTÓBER 3.**

*„...Így hát fiam, napról-napra
virágzó szorgalommal kell őrködnöd a szentegyházon,
hogy inkább gyarapodjék, mintsem fogyatkozzék....”
(Szent István király: Intelmek)*

KONFERENCIA PROGRAM

8.00-9.00: Hálaadó szentmise

8.00-9.20: Regisztráció

Konferencia levezető elnöke: **Dr. Varga Lajos, segédpüspök**

9.30-9.45:

Ünnepélyes megnyitó – **Marton Zsolt, megyéspüspök**

9.50-10.30:

Dr. Szovák Kornél, (DSc. egyetemi docens, tanszékvezető, *Medieviztika Tanszék, Történettudományi Intézet PPKE–BTK; HUN-REN Bölcsészettudományi Kutatóközpont MGYI. intézetvezető, tudományos tanácsadó*):

Vác és a váci egyházmegye alapítása a krónika hagyomány tükrében

A magyar keresztény királyság megszületését rendszerint államalapításnak nevezzük, ennek tényét Szent István király személyéhez kötjük. Az államalapítás két összetevője közül az egyik a világi kormányzati rend kialakítása volt, a másik azonban már az egykorú távolabb élő szemlélők számára is egyértelműbb jelzésnek bizonyult a Magyar Királyság létrejöttét illetően, ez az egyházszerkezet életre keltése volt. Az alapító személyét a 11. század második felétől szentként tisztelte a népe, személyisége köré már a 11. század végétől olyan heterogén eredetű hagyományelemek hálójára szövődött, melyek magukban is megnehezítik a történelmi tisztán látást, a hagyomány eredeti összetevőit ráadásul tudatos hagyományformálásnak is áldozatul estek: a 12. századtól István király a magyar hagyomány mítikus törvényalkotója lett, a legtöbb kiemelkedő jelentőségű társadalmi-politikai intézmény eredetét hozzá kötötte a későbbi tradíció. A magyar egyházszerkezet kialakítása maga is sokat vitatott kérdése a magyar történetírásnak, az írott források szegénysége okán a magyar történetírás kénytelen kombinatív gondolatmenetekre támaszkodni. Az István alapította püspökségek számát az 1080-as évektől tízben rögzítették, valójában azonban csak nyolc egyházmegye létrejöttéről állnak rendelkezésre megbízható forrásadatok, a maradék kettőnek nem pusztán a relatív

kronológiája, hanem az abszolút időrendje is sokat vitatott kérdés. Ennek háttérében a 11. század történéseinek különböző felfogású szerzők által képviselt, egymástól eltérő utólagos értelmezése áll. A krónikás és a hagiográfiai hagyomány sok tekintetben ekkor szétágazott, ezért jelentősége van annak, hogy a hagyományformálódás útját áttekintsük.

10.40-11.20:

Dr. C. Tóth Norbert (*DSc. főlevéltáros, Magyar Nemzeti Levéltár; a HUN-REN–MNL–Szegedi Tudományegyetem Magyar Medievisztikai Kutatócsoport vezetője*):

A Váci Székeskáptalan testülete és működése a török foglalásig

Az előadásomban a Vác várában létesített székeskáptalan testületét és a váci szentszéki bíróság tagjait mutatom be. A kezdő időpont az első kanonokok nevének említése, az 1200-as évek eleje, a záró dátumát pedig Vác, illetve gyakorlatilag az egyházmegye török általi elfoglalása, 1543 adja. A testületnek a középkori Magyar Királyságban elfoglalt helye és rangja jellemzése érdekében ismertetek néhány kanonoki életpályáját. Az egyházi testület összetételének felvázolása után a kanonokok és az alsópapság mindennapi tevékenységének a források adta lehetőség szerinti bemutatása következik. Természetesen kitérek a székeskáptalani tagság legjobban adatolható elfoglaltságára, habár az az egyházi létükkel kevés helyen kapcsolódik össze, és a testület által ellátott hiteleshelyi munkára is.

11.30-11.45: Kávészünet

11.50-12.30:

Dr. Földváry Miklós István (*PhD. egyetemi docens, tanszékvezető, Vallástudományi Tanszék ELTE-BTK, MTA-ELTE Lendület Liturgiátörténeli Kutatócsoport, vezető kutató*):

Rítus és nemzet: az esztergomi liturgia hat évszázada

„Mevannak tehát minden egyháznak, mevannak a mi esztergomi egyházunknak is, mióta csak kedvező kilátásokkal megalapított, a maga bevett és mindezidáig megőrzött, a katolicizmus egységét semmiben meg nem sértő szentségi rítusai.” Többek között e szavakkal vezeti be Agendariusát 1583-ban Telegdi Miklós, az utolsó, sajátosan esztergomi szertartáskönyveket megjelentető magyar főpap. Megállapítása nemcsak a helyi vagy országos liturgiaváltozatok értéke mellett foglal állást, hanem azt is egyértelművé teszi: a XVI. század végén úgy tudták, a sajátosan esztergomi vagy magyar rítus a keresztény államisággal egykorú, XVII. századi megszűnésekor tehát mintegy 600 évre tekintett vissza. E merész vélemény a közelmúltig

igazolhatatlannak tetszett. Olyan módszerek, amelyek egy-egy hagyomány megkülönböztető jegyeit képesek azonosítani, elsősorban a zsolozsma elemzéséhez álltak rendelkezésre, ezek fényében pedig nem láttunk korábbra a XIII. századnál. Ahhoz, hogy az államalapítás koráig tágítsuk a szemhatárt, új módszerekre és új forrástípusok bevonására volt szükség. Ezek igazolták Telegdi szavait: az esztergomi hagyomány összeurópai viszonylatban is figyelemreméltóan tartós és kiterjedt, egységes elgondolás szerint kialakított liturgikus rendnek bizonyult. Kutatása kettős eredményre vezetett: hazai összefüggésben megközelíthetővé, sőt részben fölleveníthetővé tette a magyar középkor egyik legjelentősebb és legmaradandóbb hatású szellemi teljesítményét, nemzetközi vonatkozásban pedig kivételesen informatív környezetben tette tanulmányozhatóvá, mit jelentett és hogyan alakult egy érsekség, majd egy egész nemzet sajátos liturgiaváltozata az érett középkorban.

12.40-13.20:

Dr. Szakács Béla Zsolt (*DSc. egyetemi docens, tanszékvezető Filozófiai és Művészettudományi Intézet, Művészettörténeti Tanszék PPKE–BTK*):

Középkori templomok a Váci Egyházmegye területén

A Váci Egyházmegye markánsan két művészetföldrajzi egységre osztható: a hegyvidéki északi és az alföldi déli területre. Ráadásul határai is többször módosultak, így nem tekinthető zárt művészetföldrajzi egységnek. Arra azonban alkalmas, hogy a középkori Magyarország templomépítészetének jellemzőit tanulmányozzuk. Így egyre többet tudunk a középkori váci székesegyházról, vannak fontos monasztikus és koldulórendi emlékek, és jellegzetes falusi plébániatemplomok. Az előadás ezek panorámájából nyújt ízelítőt.

13.30-14.30: Ebédszünet

14.40-15.20:

Dr. F. Romhányi Beatrix (*DSc. egyetemi docens, KRE-BTK Medievalisztika Tanszék, Történettudományi Intézet, a MTA-BTK Lendület Bázis Kutatócsoport, kutató-tudományos főmunkatárs*):

A váci egyházmegye középkori kolostorai

A váci egyházmegye a középkori magyar egyházmegyék közül az egyik legkisebb volt, amelyet vélhetően a 11. század második harmadában hoztak létre a Duna-Tisza közén. Földrajzilag a két folyó mellett meghatározó volt, hogy az egyházmegye nagyobb része az Alföldre, kisebb része a Gödöllői-dombság és az Északi-középhegység területére esett. A korai egyházi intézmények alapításánál fontos

szempontként kimutatható tényezők: a szántóföldi gazdálkodás és a szőlőtermelés emiatt igen korlátozottan volt jelen, aminek következményei a kolostorhálózat méretében és területi eloszlásában egyaránt kimutathatók. A kolostorhálózat késő középkori képét alapvetően befolyásolta a 13. században a tatárjárás, majd a kunok betelepülése és ennek következtében a tájhasználat gyökeres átalakulása. A középkor végén, még az oszmán hódítás előtt újabb változások kezdődtek, amelyek részben a belső népességmozgással, részben a plébániarendszer kiteljesedésével hozhatók összefüggésbe. E folyamat természetes útját azonban az oszmán terjeszkedés lezárta, lévén az egyházmegye teljes területe a hódoltság része.

15.30-16.10:

Dr. Rosta Szabolcs (*PhD. régész, múzeumigazgató Kecskeméti Katona József Múzeum*):

Bugac-Pétermonostora – egy 12-13. századi nemzeti monostor kiemelkedő emléke a Homokhátságon

A Bugac község mellett fekvő Felsőmonostor nevű határrészben, a Kecskeméti Múzeum vezetésével 2010-ben kezdődtek meg a régészeti feltárások. A közel másfél évtizede folyamatosan zajló kutatás-sorozat révén, kétséget kizáróan sikerült azonosítani a középkori forrásokból ismert Pétermonostorát. A Becse-Gergely nemzeti kegyurasága alá tartozó, az 1120/30-as években alapított kolostor és a köré szerveződött városias jellegű település a 12-13. században a Homokhátság regionális központja volt. A ma ismert Árpád-kori központok közül sok tekintetben kiemelkedő helyszín, a közelmúlt régészetének egyik legnagyobb hatású Árpád-kori ismeretanyagát szolgáltatta. Az európai mércével nézve is jelentős leletanyag új megvilágításba helyez több, a korabeli Magyarország helyzetével kapcsolatos elképzelést, egyúttal rávilágít egy izgalmas időszak kiterjedt kapcsolatrendszerére.

16.20-16.40:

Dr. C. Tóth Norbert (*DSc. főlevéltáros, Magyar Nemzeti Levéltár; a HUN-REN–MNL–Szegedi Tudományegyetem Magyar Medievalisztikai Kutatócsoport vezetője*):

Újabb adatok Vác utolsó középkori püspökének életéhez

...

16.40-16.50: Reflexiók - Záró gondolatok – Dr. Varga Lajos, segédpüspök

17.00: Vesperás

A rendezvény szervezője és támogatója a Váci Egyházmegye.

Info: konyvtar@vaciegyhazmegye.hu

leveltar@vaciegyhazmegye.hu